

MILICA STURZ*
(Zagreb)

RODBINSKI NAZIVI U ARAPSKOM JEZIKU S KONTRASTIVNIM OSVRTOM NA HRVATSKI JEZIK

Abstrakt

Cilj je ovoga rada prikazati rodbinske nazive u suvremenom standardnom arapskom jeziku s kontrastivnim osvrtom na hrvatski jezik te analizirati poznavanje terminologije srodstva i njezinu upotrebu u dvama urbanim središtima, Damasku i Zagrebu. Arapski ima vrlo diferencirane rodbinske nazive i bogat inventar takva leksika koji je živ i produktivan i u suvremenom jeziku, a usko je vezan uz arapski patrijarhalni društveni, kulturni i religijski kontekst. Rodbinski odnosi određuju brojne domene svakodnevnog života, a obitelj, ne samo jezgrena, nego i proširena, zadržala je visoko mjesto na ljestvici društvenih vrijednosti. Taj dio leksika i u hrvatskome je vrlo bogat, ali su izvornim govornicima mnogi nazivi za rodbinske odnose ili nepoznati ili ih ne koriste, što je posebno izraženo u urbanim središtima. Analiza terminologije srodstva u ovom radu temelji se na pripadnosti spolu (muško/žensko), vrsti srodstva (krvno/nekrvno), generacijskim razlikama (uzlazni/silazni naraštaj), te očevoj/ majčinoj rodbini. Usporedbom rodbinskih naziva u dvama genetski i tipološki različitim jezicima utvrđeno je da spol osobe od koje se polazi u određivanju odnosa (ego) za arapski jezik nije relevantan, dok u hrvatskome često igra ključnu ulogu pri odabiru adekvatnog termina. Također, u hrvatskome se podatci iz leksikografskih izvora u značajnoj mjeri ne preklapaju s podacima prikupljenim anketnim upitnicima, dok u arapskome to nije slučaj. U oba razmatrana jezika rodbinski nazivi koriste se i izvan krugova srodnika u obraćanju i oslovljavanju.

Ključne riječi: rodbinski nazivi, terminologija srodstva, arapski jezik, hrvatski jezik

* Milica Sturz, asistentica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za hunkologiju i turkologiju, Katedra za turkologiju, e-mail: msturz@ffzg.unizg.hr

UVOD

Rodbina predstavlja krvno srodstvo, a svojta srodstvo koje nastaje sklapanjem braka. Rodbina i svojta zajedno čine srodstvo.¹

Srodstvo je jedno od temeljnih načela organiziranja pojedinaca u društvene skupine pri čemu podrijetlo predstavlja važan čimbenik. Podrijetlo se može odrediti na nekoliko načina, odnosno preko očeve (patrilinarno), majčine (matrilinarno) ili obiju strana obitelji. U arapskoj kulturi podrijetlo je patrilinarno, dok je u hrvatskoj patrilinarno po nasljeđu i tradiciji, no u suvremeno doba podrijetlo se sve više određuje preko obiju strana obitelji.

Sustav rodbinskih naziva razlikuje se od jezika od jezika, a ta različitost proizlazi iz važnosti koju pripadnici određene kulture pridaju rodbinskim i društvenim odnosima i iz potrebe isticanja statusnih ili hijerarhijskih položaja pojedinca u komunikaciji.² U tradicionalnim, kolektivističkim društvima, kakvo je i arapsko, rodbinski odnosi određuju brojne domene svakodnevnog života i uz jezik i religiju predstavljaju temelj kulturnog identiteta pojedinca. U ruralnim sredinama suvremenog arapskog svijeta očuvalo se tradicionalno poimanje obitelji, dok je stanje u urbanim sredinama nešto drugačije, ovisno o stupnju obrazovanja i emancipiranosti te društvenom položaju pojedinca. U arapskom je svijetu uobičajeno da kućanstvo čini proširena obitelj u kojoj uz oca i majku žive neudane kćeri te odrasli sinovi sa svojim suprugama i djecom.³ Djeca tako odrastaju u uvjetima u kojima odmalena razvijaju osjećaj pripadnosti i svijest o rodbinskim odnosima. Iznimno razvijen sustav arapskog rodbinskog nazivlja odraz je takva načina života. S druge strane, hrvatsko društvo je danas, rekli bismo, na razmeđu individualističkoga i kolektivističkoga. Naime, obitelji su sve manje, žive u odvojenim

¹ Franjo Tanocki, *Rječnik rodbinskih naziva*, Revija: Izdavački centar Radničkog sveučilišta "Božidar Maslarić", Osijek, 1986., 7–9. Postoje i druge vrste srodstva, npr. građansko (u literaturi se pojavljuje i naziv fiktivno, a obuhvaća posvojenje, kumstvo, pobratimstvo, zaruke i dr.), izvanbračno, srodstvo po mlijeku, ali nazivi kojima se opisuju ti rodbinski odnosi nisu predmet našega rada.

² Ekrem Čaušević, "O rodbinskome nazivlju u turskom i hrvatskom jeziku", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 61/2011, Sarajevo, 2012., 35.

³ Arapski svijet prostire se na golemom području, a arapsko društvo izrazito je slojevito (zapravo, možemo govoriti o arapskim društvima) pa je teško uopćavati određene pojavnosti u arapskoj kulturi, no ulaženje u pojedinosti premašilo bi okvire ovoga rada.

kućanstvima, a rodbinske veze su slabije,⁴ čime se gubi važnost razlikovanja svih članova rodbine i svojte te posljedično i razlikovanja termina kojima se označavaju različiti rodbinski odnosi.

U ovom se radu prvi put analiziraju rodbinski nazivi u modernom standardnom arapskom jeziku u usporedbi s hrvatskim. Za potrebe analize istraženo je i poznavanje terminologije srodstva i njezina upotreba u dvama urbanim središtima, Damasku i Zagrebu. Cilj je rada prikazati sličnosti i specifičnosti terminologije srodstva u dvama genetski i tipološki različitim jezicima dviju različitih kultura.

PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

Istraživanja arapskog rodbinskog nazivlja uglavnom se provode na građi iz pojedinih dijalekata te je nedostatak njihova ograničenost samo na pojedina govorna područja. Međutim, značajno je istaknuti da su, s druge strane, takva istraživanja usmjerena na živi jezik koji je u svakodnevnoj upotrebi. Istraživanja o terminologiji srodstva i rodbinskih odnosa provedena su za kuvajtski⁵ i jemenski⁶ govor, a djelomično i za marokanski.⁷ Što se tiče standardnoga arapskog, izdvaja se jedna etnosemantička studija o bračnom srodstvu,⁸ u kojoj su detaljnije analizirani nazivi za supruga i suprugu. Mnogi od tih naziva su metaforički, a kao korpus za potvrdu i kontekst upotrebe poslužio je Kur'an. Posebna pažnja posvećena je terminologiji iz domene bračnog srodstva koja se odnosi na poligamiju, i dalje kontroverznu temu diljem arapskog svijeta (u nekim je arapskim državama poligamija zakonita, a u nekim zabranjena).

U okviru komparativnih i kontrastivnih istraživanja arapskog rodbinskog nazivlja, unutarjezično su istražene sličnosti i razlike terminologije srodstva između palestinskih kršćana iz Tiberijade i sirijskih muslimana

⁴ Martina Mrgan, *Rodbinsko nazivlje u hrvatskom standardnom jeziku*, diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2017., 77.

⁵ M. Aziz F. Yassin, "Kinship Terms in Kuwaiti Arabic", *Anthropological Linguistics*, 19/3, The Trustees of Indiana University, 1977.

⁶ Moshe Piamenta, "A lexicographic study of kinship terms in Yemeni dialects", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 12, 1989.

⁷ Amina Naciri-Azzouz, "Arabic kinship terms revisited: The rural and urban context of North-Western Morocco", *Sociolinguistic Studies*, 12/2, 2018.

⁸ Hashim A. M. Al-Husseini, Ambigapathy Pandian, Ghayth K. Shaker Al-Shaibani, "An Ethnosemantic Study of Affinal Kinship Terms in Arabic and Arab Culture", *International Journal of Education and Multidisciplinary Studies*, 3/2, 2016.

iz Damaska,⁹ te je zaključeno da su nazivi gotovo identični. Sirijski i palestinski, uz libanonski i jordanski, čine levantsku skupinu dijalekata i stoga ne čudi da je u njima i terminologija srodstva bliska. Na međujezičnoj razini, koliko nam je poznato, kontrastirani su rodbinski nazivi u palestinskom arapskom i engleskom.¹⁰ Utvrđeno je da se u palestinskom dijalektu posebnim nazivom označava svaki član rodbine jer je zbog nasljeđa, braka, prava, dužnosti i odgovornosti u zajednici važno znati s kime je neka osoba rodbinski povezana. Tom bi se zaključku moglo dodati i to da palestinsko društvo u pogledu odnosa prema rodbinskim vezama nije nikakva iznimka u arapskom svijetu. Nadalje, uspoređena je terminologija srodstva u sirijskom arapskom i hindskom.¹¹ Autori ističu da sirijski arapski sustav srodstva pripada opisnom tipu¹² u kojemu se posebnim nazivima međusobno razlikuju svi srodnici.

Neki rodbinski nazivi iz domene krvnog srodstva u arapskome koriste se u komunikaciji i izvan krugova srodnika kako bi se sugovorniku ukazalo poštovanje.¹³ U okviru širih studija o načinima obraćanja i oslovljavanja u arapskoj kulturi u formalnom i neformalnom kontekstu, arapska terminologija srodstva analizirana je u kuvajtskom,¹⁴ saudijskom,¹⁵ egipatskom,¹⁶

⁹ Rodger P. Davies, "Syrian Arabic Kinship Terms", *Southwestern Journal of Anthropology*, 5/3, The University of Chicago Press, 1949.

¹⁰ Fayez Mohammd Abdel Rahman Aqel, "Kinship Terms in Palestinian Arabic and Standard English: A Contrastive Study", *British Journal of English Linguistics*, 6/1, European Centre for Research Training and Development UK 2017., 15.

¹¹ Neelakshi Suryanarayan, Amr Khalil, "Kinship terms as indicators of identity and social reality: A case study of Syrian Arabic and Hindi", *Russian Journal of Linguistics*, 25/1, 2021.

¹² Antropolozi razlikuju šest osnovnih sustava srodstva: havajski, eskimski, irokeški, crow/vrana, omaha i sudanski/opisni, koji su nazvani po zemljopisnom području, odnosno društvima u kojima se susreću kao prototip rodbinskih odnosa (v. William A. Haviland, "Kinship and Descent", u: *Cultural Anthropology*, Holt Rinehart, Winston, New York, Chicago, San Francisco, Dallas, Montreal, Toronto, 1981., 247–251).

¹³ Mohammed Farghal, "Kinship Terms", u: *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, vol. 2, Kees Versteegh, Brill, Leiden, 2007., 587.

¹⁴ M. Aziz F. Yassin, *A Linguistic Study of Forms of Address in Kuwaiti Colloquial Arabic*, doktorska disertacija, University of Leeds, Leeds, 1975.

¹⁵ Aied Alenizi, "The Norms of Address Terms in Arabic: The Case of Saudi Speech Community", *International Journal of English Linguistics*, 9/5, Canadian Center of Science and Education, 2019.

¹⁶ Dilworth B. Parkinson, *Constructing the Social Context of Communication: Terms of Address in Egyptian Arabic*, Mouton de Gruyter, Berlin, New York, Amsterdam, 1985.

libanonskom,¹⁷ jordanskom¹⁸ te palestinskom¹⁹ arapskom. Također, ispitan je odnos terminologije srodstva i pragmatike u engleskom i arapskom jeziku na primjeru američke i iračke kulture,²⁰ čime je utvrđeno da odabir prikladnog rodbinskog naziva u svakodnevnoj komunikaciji, unutar i izvan krugova srodnika, ovisi prije svega o situacijskom kontekstu, ali i o dobi, spolu, obrazovanju i društvenom statusu sugovornika. Studije o upotrebi rodbinskih naziva u obraćanju i oslovljavanju, iako ograničene na nekolicinu termina iz domene krvnog srodstva, predstavljaju vrijedan prinos upoznavanju i razumijevanju arapske kulture.

Što se tiče hrvatskog rodbinskog nazivlja, dosadašnja su istraživanja uglavnom bila usmjerena na terminologiju u pojedinim narječjima odnosno regijama ili samo na pojedine nazive.²¹ Ispitan je način na koji je terminologija srodstva obrađena u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika te je utvrđena neujednačenost naziva i stilske obilježenosti termina za rodbinu i svojtu.²² Provedeno je i istraživanje rodbinskih naziva i njihove upotrebe kroz usporedbu u normativnom sustavu (rječniku rodbinskih naziva) i etnografskim monografijama²³ te je utvrđeno da postoje značajne terminološke razlike u korpusima, da hrvatska terminologija srodstva ne razlikuje sve nazive kojima se označava rodbinski odnos

¹⁷ Verna Robertson Rieschild, "Arabic Reverse Role Vocatives", *Anthropological Linguistics*, 40/4, The Trustees of Indiana University, 1998.

¹⁸ Mohammed Farghal, Abdullah Shakir, "Kin Terms and Titles of Address as Relational Social Honorifics in Jordanian Arabic", *Anthropological Linguistics*, 36/2, The Trustees of Indiana University, 1994.

¹⁹ Duaa AbuAmsha, *Terms of Address in Palestinian Arabic*, magistarski rad, Ball State University, Muncie, Indiana, 2010.

²⁰ Hashim Aliwy Mohammed Al-Husseini, Ghayth K. Shaker Al-Shaibani, Ambigapathy Pandian, "Pragmalinguistic Aspects of Kinship Terms in English and Arabic", u: *Proceedings of the Sixth International Language Learning Conference: Embracing Cultural Diversity through Language Learning*, Tengku Sepora Tengku Mahadi, School of Languages, Literacies and Translations, Universiti Sains Malaysia, Penang, 2015.

²¹ V. Mirjana Šokota, "Rodbinsko-svojbinski i slični nazivi u Ždrelcu", *Čakavska rič*, 26/1-2, Split, 1998.; Željko Jozić, Perina Vukša, Dijana Ćurković, "Nazivi za bratova sina u hrvatskome jeziku", *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 37/2, Zagreb, 2011.; Mirjana Crnić Novosel, Dijana Ćurković, Željko Jozić, Perina Vukša Nahod, "Nazivi za sestrinu kćer u čakavskome narječju", *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 40/1, Zagreb, 2014.

²² Ljubica Tikvica, "O hrvatskoj terminologiji srodstva: neki aspekti obradbe u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika", *Hum*, 5, Mostar, 2009.

²³ Iva Pleše, "Neki aspekti hrvatske terminologije srodstva", *Etnološka tribina*, 28/21, 1998.

dvije osobe, da se u jeziku smanjuje broj termina, odnosno da se jednim terminom označava više rodbinskih odnosa, te da se javlja nova kategorija koja u normativnom sustavu ne postoji, a to je kategorija razlikovanja osoba u srodstvu s obzirom na njihovu dob. U istom se istraživanju ističe da bi se hrvatska terminologija srodstva mogla promatrati kao natkategorija koja uključuje termine standardnoga jezika i termine koji se upotrebljavaju u raznim narječjima i krajevima Hrvatske, u različitim vremenima i među različitim generacijama.²⁴ Jedno istraživanje upravo je usmjereno na poznavanje i upotrebu terminologije srodstva među mlađim govornicima hrvatskoga.²⁵ Utvrđeno je da govornici hrvatskoga iz ruralnijih područja bolje poznaju rodbinsko nazivlje od govornika iz urbanijih područja, da su na reduciranje tradicionalnoga rodbinskoga nazivlja utjecali mnogi izvanjezični čimbenici, primjerice podrijetlo ispitanika i migracije, te da su na promjene u rodbinskoj terminologiji utjecali drugi jezici (talijanski, njemački). U okviru međujezičnih istraživanja rodbinskog nazivlja, hrvatska terminologija srodstva uspoređena je i kontrastirana s turskim²⁶ te genetski srodnim jezicima, bosanskim i engleskim.²⁷

METODE ISTRAŽIVANJA

Da bi se mogao definirati rodbinski odnos, potrebne su najmanje dvije osobe koje su rodbinski povezane. Osoba od koje se polazi u određivanju odnosa je referentna, a za nju se u antropološkoj i lingvističkoj literaturi uobičajeno koristi termin *ego*, dok je druga osoba egov srodnik i naziva se *alter*.²⁸ Rodbinske nazive u ovom radu analizirali smo prema spolu ega, vrsti srodstva (krvno/bračno²⁹), generacijskim razlikama (uzlazni/silazni naraštaj) te prema pripadnosti očevoj/majčinoj rodbini.

²⁴ Isto, 61.

²⁵ M. Mrgan, *Rodbinsko nazivlje*.

²⁶ E. Čaušević, *O rodbinskome nazivlju*.

²⁷ Edin Dupanović, *Priroda promjena u engleskom, hrvatskom i bosanskom rodbinskom nazivlju*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2004.

²⁸ E. Dupanović, *Priroda promjena*, 17.

²⁹ U hrvatskoj literaturi za svojtu se uobičajeno koriste i nazivi *nekrvno*, *ženidbeno* ili *bračno srodstvo*. Termin *nekrvno srodstvo* nije u potpunosti adekvatan za arapski jezik s obzirom na to da je prema islamskom pravu dozvoljen brak među srodnici u bočnoj lozi u istom stupnju srodstva (npr. brak između bratića i sestrične).

Temeljem posljednja dva kriterija u analizu je uključeno pet naraštaja ravne loze, odnosno dva uzlazna i dva silazna naraštaja od ega te dva naraštaja prvog i drugog ogranka bočne loze.³⁰

Podatci za arapski jezik prikupljeni su iz dvojezičnog *Arapsko-bosanskog rječnika*³¹ (u daljnjem tekstu ABR) i mrežnog izdanja jednojezičnog arapskog rječnika *Al-Ma'ānī*³². Za hrvatsku građu izvori su *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*³³ (u daljnjem tekstu VRH) i *Rječnik rodbinskih naziva*³⁴ (u daljnjem tekstu RRN).

Kako bi se ispitala upotreba termina vezanih uz srodstvo u urbanim govorima Damaska i Zagreba, provedena je anonimna online anketa među izvornim govornicima dvaju jezika. U uvodnom dijelu ankete, od arapskih ispitanika tražili su se podatci o dobi, spolu, mjestu rođenja (država i grad) i nacionalnosti,³⁵ dok su hrvatski ispitanici navodili podatke o dobi, spolu, mjestu rođenja (država i grad) i prebivalištu. Anketa se sastojala od 23 rečenice koje su ispitanici trebali dovršiti, na primjer: "*Muž moje sestre meni je...*". Za hrvatski upitnik imali smo 55, a za arapski 52 ispitanika. U analizi koja slijedi navodimo samo one nazive anketnog istraživanja koji se razlikuju u standardnom/književnom jeziku od upotrebe u suvremenim govorima.

RODBINSKI NAZIVI U ARAPSKOM I HRVATSKOM JEZIKU

U tablicama koje slijede nalaze se popisi rodbinskih naziva prikupljenih iz leksikografske građe suvremenog standardnog arapskog i suvremenog standardnog i književnog hrvatskog jezika. Međutim, u tablici 2 i tablici 3 u stupcu za hrvatski jezik na određenim su mjestima u zagrada, radi

Bračno srodstvo je manje obilježen termin od *ženidbenoga*, te ćemo se u radu koristiti njime.

³⁰ Ravnu lozu čine srodnici koji izravno potječu jedni od drugih, dok bočnu lozu čine srodnici koji imaju zajedničkoga pretka u nekom naraštaju uzlazne loze (v. F. Tanocki, *Rječnik*, 7).

³¹ Teufik Muftić, *Arapsko-bosanski rječnik*, El-Kalem, Sarajevo, 1997.

³² <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/>

³³ Vladimir Anić, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 2003.

³⁴ F. Tanocki, *Rječnik*. U rječniku smo se koristili samo onim nazivima koji su označeni kao stilski neobilježeni.

³⁵ Prebivalište za arapske ispitanike nije relevantno jer je velik broj Sirijaca emigrirao zbog višegodišnje nestabilne situacije u Siriji. S druge strane, pitanjem o nacionalnosti mogli smo eliminirati izvorne govornike arapskoga koji nisu Sirijci.

lakšeg razumijevanja, dodana objašnjenja koji rodbinski odnos se podrazumijeva pod određenim terminom. Također su uključeni i nazivi *nećak*, *nećakinja*, *sestrić*, *sestrična*, *šogor*, *šogorica* koji odgovaraju stvarnoj upotrebi govornika Zagreba, o čemu ćemo više reći u nastavku rada.

Tablica 1. Krvno srodstvo, ravna loza

Br.	standardni arapski	transliteracija	hrvatski
1.	أب، والد	' <i>ab</i> , <i>wālid</i>	otac
2.	أم، والدّة	' <i>umm</i> , <i>wālidā</i>	majka
3.	والدان	<i>wālidāni</i>	roditelji
4.	جد	<i>ǧadd</i>	djed
5.	جدة	<i>ǧadda</i>	baka
6.	ابن	' <i>ibn</i>	sin
7.	ابنة، بنت	' <i>ibna</i> , <i>bint</i>	kći
8.	حفيد	<i>ḥafīd</i>	unuk
9.	حفيدة	<i>ḥafīda</i>	unuka
10.	تكلان	<i>taklān</i>	/ (otac koji je izgubio dijete)
11.	تكلّى	<i>taklā</i>	/ (majka koja je izgubila dijete)
12.	يتيم	<i>yatīm</i>	siročće (bez oca)
13.	لطيم	<i>laṭīm</i>	siročće (bez oba roditelja)

U tablici 1 prikazani su arapski i hrvatski rodbinski nazivi za pet naraštaja ravne loze iz ego perspektive. Diljem arapskog svijeta, uz nazive '*ab* 'otac' i '*umm* 'majka',³⁶ familijarno se koriste nazivi *bābā* 'tata' i *māmā* 'mama', slično kao i u hrvatskome *tata* i *mama*.³⁷ Zanimljivo je da se arapski roditelji mogu obratiti svojoj djeci sa *yā māmā/yā bābā* tako što općim imenicama u značenju 'mama'/'tata' prethodi vokativna čestica *yā*.³⁸ Takav način obraćanja bio bi najbliži hrvatskomu *mami-no/tatino*. Po istom se tvorbenom modelu djeci mogu obratiti i djedovi, bake, stričevi, ujaci i tete kako bi iskazali privrženost (npr. u sirijskom govoru *yā ḥāle* 'tetkino').³⁹

³⁶ U formalnom kontekstu u standardnome arapskom koriste se termini *wālid* i *wālidā* (v. M. Farghal, "Kinship Terms", 584.).

³⁷ Uz spomenute nazive, u Zagrebu je specifična upotreba kolokvijalnih termina *stari* i *stara*.

³⁸ Usp. V. R. Rieschild, *Lebanese Arabic*, 620; D. AbuAmsha, *Terms of Address in Palestinian*, 84.

³⁹ M. Farghal, A. Shakir, "Kin Terms and Titles of Address", 246.

Opće imenice *'ab* i *'umm* koriste se i u tvorbi teknonima (ar. *kunya*, engl. *tekonyms*). Teknonimi predstavljaju način oslovljavanja roditelja imenom djeteta i mogu se naći u mnogim kulturama svijeta. U arapskoj kulturi, prema staroj tradiciji, uobičajeno je roditelje oslovljavati prema imenu najstarijeg sina tako što se općim imenicama *'ab* i *'umm* doda sinovljevo ime (npr. *'abū Muḥammad* 'Muhamedov otac' i *'umm Muḥammad* 'Muhamedova majka'). Teknonimi se koriste kako bi se izbjegla upotreba osobnog imena jer se oslovljavanje osobnim imenom može smatrati nepristojnim, osobito prilikom obraćanja ženi, starijoj osobi ili osobi različitog društvenog statusa.⁴⁰ U arapskom svijetu taj se običaj zadržao uglavnom u ruralnim sredinama, dok je u urbanim sredinama primjetno da se roditelji nazivaju i prema imenu kćeri ukoliko u obitelji nema sina.⁴¹ Zanimljivo je napomenuti da se mladi, neoženjeni prijatelji ponekad međusobno oslovljavaju na taj način, odnosno željenim imenom za prvorodenog sina.

Leksem *'ibn* 'sin', povijesno gledano, također ima jednu specifičnu upotrebu. U predmodernim arapskim društvima nisu postojala prezimena, nego je bilo uobičajeno da muškarac svome imenu doda (često vrlo dug) niz imena svojih muških predaka povezanih općom imenicom *'ibn/bin*. Takva imena nazivaju se patronimi (ar. *nasab* 'podrijetlo, genealogija'). Na taj se način moglo pratiti podrijetlo pojedinca, što je bilo iznimno važno u tadašnjem društvenom kontekstu. Danas je ta tradicija napuštena, a reducirani oblik takva nazivanja zadržao se u prezimenima u arapskim zemljama sjeverne Afrike i Perzijskog zaljeva. Nijedna od ovih pojava (teknonimija, patronimija) ne postoji u hrvatskome jeziku. Treba spomenuti da žena u arapskom svijetu ne uzima suprugovo prezime prilikom sklapanja braka, također zato da bi se znalo njezino podrijetlo, odnosno kojoj obitelji⁴² pripada. U hrvatskoj kulturi u suvremeno doba žena može uzeti suprugovo prezime, zadržati svoje djevojačko ili svome prezimenu dodati suprugovo.

I arapski i hrvatski imaju zajednički naziv za oca i majku, no u oba jezika izostaje zajednički naziv za djeda i baku. Leksem *wālidāni* 'roditelji', kao i leksem *zawġāni* 'supružnici' tvori se dodavanjem sufiksa za

⁴⁰ Usp. H. Al-Husseini, G. Al-Shaibani, A. Pandian, "Pragmalinguistic", 84; M. Farghal, A. Shakir, "Kin Terms and Titles of Address", 250.

⁴¹ Primjerice, poznati palestinski kuhar zove se Abu Julia <https://www.youtube.com/@AbuJulia>.

⁴² Ovdje se obitelj shvaća u vrlo širokom smislu kao proširena obitelj, klan ili čak pleme.

dvojinu –*āni* imenici muškog roda te bi se po istom tvorbenom modelu u arapskome mogao izvesti zajednički naziv za djeda i baku (s obzirom na tvorbu pojedinačnih naziva iz istoga korijena, što u hrvatskome nije slučaj). Nadalje, u hrvatskome ne postoje različiti nazivi za baku/djeda po ocu i baku/djeda po majci. Što se arapskoga tiče, za baku po ocu/majci također nema različitih naziva, no ABR navodi da je djed po ocu *ġadd ṣaḥīḥ*, a djed po majci *ġadd fāṣil*. Prema našem istraživanju, izvorni govornici u pravilu ne prave razliku u nazivima za djeda po ocu i djeda po majci, no u sirijskom arapskom, ukoliko se želi naglasiti, taj se odnos može i opisno izraziti: *'abū 'abī/umm 'abī* 'otac/majka moga oca' i *'abū 'ummī /'umm 'ummī* 'otac/majka moje majke'.⁴³ Usto, istraživanje je pokazalo da se u Damasku za baku češće koristi naziv *ṣitte* od *ġadda* (u sirijskom dijalektu u Damasku izgovor je *židda*⁴⁴), a mogu se sresti i nazivi *tēta/tayta*, *nāna* te ista imenica kao i za majku, *'umm*.

U sirijskom arapskom, osim termina *ḥafīd* 'unuk' i *ḥafīda* 'unuka' koriste se i opisni nazivi koji se tvore genitivnom vezom *'ibn 'ibnī* 'sin moga sina', *'ibn bintī* 'sin moje kćeri', *bint 'ibnī* 'kći moga sina' i *bint bintī* 'kći moje kćeri'.⁴⁵ Dakle, tim terminima prenosi se preciznija informacija radi li se o kćerinom ili sinovljevom djetetu, pri čemu spol ega nije relevantan.

Nadalje, u hrvatskome je *siročē* dijete kojem je preminuo jedan ili oba roditelja, dok u arapskome *yatīm*⁴⁶ označava dijete kojem je preminuo otac, a *laṭīm* dijete kojem su preminula oba roditelja. Kontrastivno je zanimljiva kategorija koja ne postoji u hrvatskome, a koja u arapskome označava roditelja preminulog djeteta. Tako je otac kojem je dijete preminulo *ṭaklān*, a majka kojoj je dijete preminulo *ṭaklā*, s tim što se ti nazivi ne koriste u obraćanju roditeljima preminulog djeteta.

⁴³ R. P. Davies, "Syrian Arabic", 247.

⁴⁴ Iako fonem *ž* nije po ZDMG transkripciji, ovdje smatramo prikladnim transkribirati na taj način, kako bi se istakla razlika izgovora glasa *ġīm* u navedenom primjeru u standardnome arapskom (*ġ*) i sirijskom dijalektu (*ž*). Isto važi i za izgovor *ġadd* i *židd* 'djed'.

⁴⁵ N. Suryanarayan, A. Khalil, "Kinship terms as indicators of identity and social reality", 132.

⁴⁶ Ovaj leksem također označava mladunče životinje koje nema majku.

Tablica 2. Krvno srodstvo, 1. i 2. ogranak bočne loze

Br.	Arapski	transliteracija	hrvatski
14.	أخ	'aḥ	brat
15.	شقيق	šaqīq	brat od istih roditelja
16.	أخت	'uḥt	sestra
17.	شقيقة	šaqīqa	sestra od istih roditelja
18.	ابن الأخ	'ibnu-l-'aḥ ⁴⁷	nećak, sinovac, bratić (bratov sin)
19.	ابنة الأخ	'ibnatu-l-'aḥ	nećakinja, sinovica, bratična (bratova kći)
20.	ابن الأخت	'ibnu-l-'uḥt	nećak, sestrić (sestrin sin)
21.	ابنة الأخت	'ibnatu-l-'uḥt	nećakinja, sestrična (sestrina kći)
22.	عم	'amm	stric
23.	خال	ḥāl	ujak
24.	عمة	'amma	tetka (po ocu)
25.	خالة	ḥāla	tetka (po majci)
26.	ابن العم	'ibnu-l-'amm	bratić, stričević (stričev sin)
27.	ابنة العم	'ibnatu-l-'amm	sestrična, stričevićna, stričevka (stričeva kći)
28.	ابن الخال	'ibnu-l-ḥāl	bratić, ujaković, ujčević (ujakov sin)
29.	ابنة الخال	'ibnatu-l-ḥāl	sestrična, ujakovićna, ujčevićka (ujakova kći)
30.	ابن العمّة	'ibnu-l-'amma	bratić, tet(k)ić (sin tetke po ocu)
31.	ابنة العمّة	'ibnatu-l-'amma	sestrična, tetkična, tetična (kći tetke po ocu)
32.	ابن الخالة	'ibnu-l-ḥāla	bratić, tetkić (sin tetke po majci)
33.	ابنة الخالة	'ibnatu-l-ḥāla	sestrična, tetična (kći tetke po majci)

U tablici 2 prikazani su arapski i hrvatski nazivi za prvi i drugi ogranak bočne loze krvnog srodstva. Leksemi 'aḥ/'uḥt 'brat/sestra' neobilježeni su u arapskome, no ako se želi naglasiti da je osoba brat ili sestra od istih roditelja, upotrijebit će se leksemi šaqīq i šaqīqa. U hrvatskome je situacija nešto drugačija. Naime, leksemi *brat/sestra* podrazumijevaju djecu istih roditelja, dok leksemi *polubrat/polusestra* označavaju rodbinski odnos preko jednog zajedničkog roditelja.

Nazivi za bratovu, sestrinu, stričevu, ujakovu i tetkinu djecu u arapskome se tvore opisno, genitivnom vezom, dok u hrvatskome općenito nema tvorbe rodbinskih naziva na taj način, već postoje zasebni termini. Spol ega u određivanju tih rodbinskih odnosa u arapskome nije značajan, pa tako primjerice 'ibnu-l-'aḥ znači bratov sin i muškoj i ženskoj osobi. Ista je situacija s terminima 'ibnatu-l-'aḥ 'bratova kći',

⁴⁷ U radu je genitivna veza transliterirana prema načinu izgovora (npr. 'ibnu-l-'aḥ), a ne prema pravilima ZDMG transkripcije ('ibn al-'aḥ).

'*ibnu-l-ʾuḥt* 'sestrin sin', '*ibnatu-l-ʾuḥt* 'sestrina kći', '*ibnu-l-ʾamm* 'stričev sin', '*ibnatu-l-ʾamm* 'stričeva kći', '*ibnu-l-ḥāl* 'ujakov sin', '*ibnatu-l-ḥāl* 'ujakova kći', '*ibnu-l-ʾamma* 'sin tetke po ocu', '*ibnatu-l-ʾamma* 'kći tetke po ocu', '*ibnu-l-ḥāla* 'sin tetke po majci', '*ibnatu-l-ḥāla* 'kći tetke po majci'. Također, napominjemo da se u sirijskom arapskom za kćer uobičajeno koristi leksem *bint* umjesto '*ibna*, stoga se u tvorbi opisnih naziva za unuku, bratovu, sestrinu, stričevu, ujakovu te tetkinu kćer uvijek upotrebljava taj termin kao prvi član genitivne veze, npr. *bint ḥālī* 'kći moga ujaka'.

U RRN, u kojem je prikazan idealizirani sustav rodbinskih naziva u hrvatskome, termini *nećak/nećakinja* imaju značenje 'sestrin sin/kći muškoj osobi'. Nazivi *sinovac/sinovica* označavaju bratovu djecu muškoj osobi, *sestrić/sestrična* sestrinu djecu ženskoj osobi te *bratić/bratična* bratovu djecu ženskoj osobi. U VRH leksem *nećak* ima značenje 'bratov ili sestrin sin, sinovac', a leksema *nećakinja* u rječniku nema. Nadalje, *sinovac* znači 'bratovo dijete muškoj osobi', ali nema imenice ženskog roda, odnosno *sinovice*. Leksem *sestrična* u različitoj je poddomeni u okviru domene krvnog srodstva, dok leksema *sestrić* također nema. Za termine *bratić/bratična* navodi se značenje 'bratov sin/kći', dok leksem *bratanac* znači 'nećak, sinovac, stričev sin'. S druge strane, prema našem istraživanju, situacija u Zagrebu pokazuje posve drugačije rezultate. Ispitanici su naveli da leksemi *nećak/nećakinja* znače bratovu djecu i muškoj i ženskoj osobi, te sestrinu djecu i muškoj i ženskoj osobi. Nadalje, za hrvatski se u RRN navode termini *stričević/stričevićna* za stričevu djecu, *ujaković/ujakovićna* za ujakovu djecu te *tetkić/tetkična* za tetkinu djecu. U VRH ti termini imaju nešto drugačiji oblik. Naime, leksem *stričević* lokalno znači 'sin jednog brata djeci drugog brata, bratić', te se navodi varijanta *stričevka*. Nadalje, za ujakovu djecu se navode oblici *ujčević/ujčevićna*, a za tetkinu djecu su slični nazivi kao i u RRN *tet(k)ić/tetična*. Naše istraživanje pokazalo je da izvorni govornici hrvatskoga koji su rođeni i žive u Zagrebu ne poznaju i ne koriste spomenutu terminologiju, te se za sve navedene rodbinske odnose koriste termini preuzeti iz druge poddomene krvnog srodstva. Naime, za stričeva, ujakova i tetkina sina upotrebljava se termin *bratić*, koji u VRH također znači 'stričev, ujakov ili tetkin sin', a za stričevu, ujakovu i tetkinu kćer upotrebljava se termin *sestrična*, koji i VRH definira kao 'kći očeve ili majčine sestre ili brata'. Dakle, spol ega je u upotrebnim terminima *nećak*, *nećakinja*, *bratić*, *sestrična* zanemaren kao i u arapskome, no reduciranjem naziva za navedene rodbinske odnose izgubila se

i informacija jesu li *nećak* i *nećakinja* sestrina ili bratova djeca i jesu li *bratić* i *sestrična* stričeva, ujakova ili tetkina djeca.

Arapski jezik razlikuje nazive za tetku po ocu '*amma*' i tetku po majci *ḥāla*, dok ta razlika u hrvatskome izostaje. Posljedično se u arapskome razlikuje '*ibnu-l-amma/ibnatu-l-amma*' sin/kći tetke po ocu', '*ibnu-l-ḥāla/ibnatu-l-ḥāla*' sin/kći tetke po majci' te diferencirani nazivi za supruga tetke po ocu *zawḡu-l-amma* i supruga tetke po majci *zawḡu-l-ḥāla*. Naše istraživanje pokazalo je da se u Damasku pored termina *ḥāla* koristi i posuđenica iz francuskog *tante*. Termin za strinu i ujnu u arapskome se također tvore opisno, *zawḡatu-l-amm* 'stričeva žena' i *zawḡatu-l-ḥāl* 'ujakova žena', čime se precizira i ističe da osoba nije u krvnom srodstvu s egom. U govoru Damaska, i općenito u sirijskom dijalektu, za te se odnose upotrebljava leksem *mara*⁴⁸ 'žena', koji je uobičajeniji od *zawḡa*, npr. *mart ḥālī* 'žena moga ujaka'.

Diljem arapskog svijeta leksemi '*amm*' stric' i *ḥāla*' tetka' upotrebljavaju se u obraćanju djece i mlađih osoba starijima izvan krugova srodnika, a takav je slučaj i s hrvatskim imenicama *striček* i *teta*. Kako bi se naglasila prisnost, privrženost ili poštovanje prilikom obraćanja, u sirijskom (i šire levantskom) dijalektu ovim se leksemima može dodati sufiks *-o*, npr. '*ammo*' striko', *ḥālto*' teta'. Budući da se ovaj način obraćanja koristi i unutar krugova srodnika u obraćanju i oslovljavanju, po istom tvorbenom modelu mlađe se osobe mogu obratiti i djedu, baki, teti, ujaku, ujni, strini i svakoj drugoj starijoj osobi u obitelji, primjerice *ḥālo* 'ujo'. Nadalje, leksemi '*aḥ/uh*' brat/sestra' koriste se u obraćanju osobama koje su po godinama bliske sugovorniku. Posebno je kulturološki znakovita upotreba leksema '*uh*' sestra' u slučaju kada se muška osoba obraća ženskoj izvan krugova srodnika, jer na taj način lakše uspostavlja komunikaciju, a istodobno pokazuje poštovanje. I u hrvatskome se leksem *brat*⁴⁹ koristi u sličnom kontekstu, no njegova je upotreba rjeđa.

Tablica 3. Bračno srodstvo

Br.	arapski	transliteracija	Hrvatski
34.	زوج	<i>zawḡ</i>	muž, suprug
35.	عقيلة، زوجة	<i>zawḡa, 'aqīla</i>	žena, supruga
36.	ضرة	<i>ḍarra</i>	inoča
37.	زوجان	<i>zawḡāni</i>	supružnici
38.	أرمل	<i>'armal</i>	udovac

⁴⁸ Leksem *mara* ima oblik *mart* kad je prvi član genitivne veze.

⁴⁹ Često se kolokvijalno može čuti i *buraz*.

Br.	arapski	transliteracija	Hrvatski
39.	أرملة	'armala	udovica
40.	حم	ham	svekar (mužev otac), punac (ženin otac)
41.	حمة	hama	svekrva (muževa majka), punica (ženina majka)
42.	صهر، زوج الابنة	šihr, zawġu-l-'ibna	zet (kćerin muž)
43.	كنة، زوجة الابن	kunna, zawġatu-l-'ibn	snaha, nevjesta (sinova žena)
44.	صهر، زوج الأخت	šihr, zawġu-l-'uht	šogor, zet (sestrin muž), svak (sestrin muž ženskoj osobi)
45.	زوجة الأخ	zawġatu-l-'ah	šogorica, snaha (bratova žena)
46.	سلف	silf	šogor, šurjak (ženin brat)
47.	سلف	silf	šogor, djever (mužev brat)
48.	أخت الزوجة	'uhtu-z-zawġa	šogorica, svast (ženina sestra)
49.	أخت الزوج	'uhtu-z-zawġ	šogorica, zaova (muževa sestra)
50.	عدیل	'adil	šogor, pašanac (muž ženine sestre)
51.	/ /	/ /	šogor, zaovac (muž muževe sestre)
52.	/ /	/ /	šogorica, šurjakinja (žena ženina brata)
53.	سلفة	silfa	šogorica, jetrva (žena muževa brata)
54.	زوجة العم	zawġatu-l-'amm	strina (stričeva žena)
55.	زوجة الخال	zawġatu-l-ḥāl	ujna (ujakova žena)
56.	زوج العمة	zawġu-l-'amma	tetak (muž očeve sestre)
57.	زوج الخالة	zawġu-l-ḥāla	tetak (muž majčine sestre)

Tablica 3 prikazuje sustav terminologije bračnog srodstva. U različitim arapskim dijalektima postoje brojni nazivi za suprugu, no kako je već spomenuto, za Damask je specifično da se češće upotrebljava termin *mara* 'žena' od *zawġa*⁵⁰, a umjesto leksema *zawġ* 'suprug, muž' upotrebljava se varijanta *ġōz* nastala inverzijom prvog i zadnjeg konsonanta. Kulturološki i kontrastivno zanimljiv termin je *ḍarra* (može se sresti i oblik *ḍurra*) 'inoča'. U VRH inoča se definira kao "druga žena koja ulazi u kuću pored prve, prema mogućnostima koje ostavljaju islamski zakoni". Preciznije bi bilo reći "svaka zakonita supruga nakon prve u muslimanskom poligamnom braku". Naime, musliman prema šerijatu može istodobno imati četiri zakonite žene, a naše je istraživanje pokazalo da su sve te žene jedna drugoj *ḍarra*, bez obzira na to koja je

⁵⁰ U formalnim kontekstima u standardnome arapskom koristi se termin *'aqila* (v. M. Farghal, "Kinship Terms", 584.).

prvoudana. Taj leksem izveden je od korijena *D R R* koji ima značenje nevolje, nesreće, i ima negativnu konotaciju. VRH također navodi da je drugo značenje leksema *inoča* u hrvatskome 'ljubavnica oženjena čovjeka', što znači da taj termin u hrvatskome ima šire značenje nego u arapskome. Uz već spomenuti *darra* postoje i drugi nazivi za inoču. Već smo napomenuli da je poligamija kontroverzna tema diljem arapskog svijeta pa se u istraživanju naziva za supružnike navodi da leksem '*illa* 'bolest, slabost, greška' i eufemizam *ġāra* 'susjeda', koji se također koriste za drugu ženu, imaju negativno značenje kako bi se istaknula neprihvatljivost te društvene pojave.⁵¹ Također se ističe da su za isti odnos u upotrebi i termini *šarīka* '(poslovna) partnerica' i *miṭfāt* 'tronožac za lonac', koji imaju pozitivno značenje kako bi se ublažila negativna konotacija poligamije te kako bi bila društveno prihvatljivija.⁵² *Miṭfāt* se odnosi na treću ženu vjenčanu nakon prve dvije, koja bi trebala donijeti stabilnost, baš poput treće noge koja daje stabilnost loncu kada se stavi na tronožni stalak.

Nadalje, hrvatski razlikuje termine za ženine roditelje *punac/punica* i muževe roditelje *svekar/svekrva*, dok ta razlika u arapskome izostaje te se ti rodbinski odnosi izražavaju leksemima *ḥam/ḥama*. Naše istraživanje potvrdilo je da izvorni govornici arapskoga u Damasku pored termina *ḥam*, pretežito u obraćanju, češće upotrebljavaju leksem '*amm*, koji izvorno znači 'stric'. Moguće je da takav način obraćanja vuče korijene iz prakse sklapanja braka među rođacima (poželjno je da to bude brak među paralelnim rođacima, odnosno među djecom braće) pa tako osoba u isto vrijeme može biti nečiji svekar/punac i stric/ujak, a prednost se daje terminima krvnog srodstva. Danas se taj običaj zadržao pretežito u ruralnim sredinama, a u suvremenom jeziku obraćanje svekru/puncu nazivom za strica predstavlja samo jedan od spomenutih učtivih načina obraćanja starijoj osobi, pa tako i tetku. Također, istraživanje je pokazalo da se u govoru Damaska nazivi za svekra/punca mogu izraziti i opisno *abū ġōzī/abū martī* 'otac moga muža/otac moje žene'. Za svekrvu/punicu može se upotrijebiti i '*imm*'⁵³ *ġōzī/imm martī* 'majka moga muža/majka moje žene', ali i *mart* '*ammī* 'žena moga svekra/punca', no takva upotreba je rijetka.

Hrvatski razlikuje *djevera* 'muževog brata' i *šurjaka* 'ženinog brata', no u arapskome se ti odnosi izražavaju jednim leksemom, *silf*. Dakle,

⁵¹ H. Al-Husseini, A. Pandian, G. Al-Shaibani, "An Ethnosemantic Study", 243.

⁵² Isto.

⁵³ Imenica '*umm* u govoru Damaska izgovara se '*imm* (npr. '*immī* 'moja majka').

u arapskom klasifikacijskom sustavu nije važno radi li se o ženinom ili muževom bratu. S druge strane, u govoru Damaska za ženinog i muževog brata dominantno se koristi termin *'ibn ḥamāya* 'sin moga punca/svekra', a za ženinu i muževu sestru (u hrvatskome muškoj osobi svast, ženskoj osobi zaova) termin *bint ḥamāya* 'kći moga punca/svekra'. Također, u hrvatskome je važan spol ega u nazivima za sestrina muža, dok u arapskome spol ega nema značajniju ulogu u određivanju krvnog ili bračnog srodstva osim u terminima *silfa* 'jetrva' i *'adīl* 'pašanac'. S lingvističkog stajališta zanimljivo je da je naziv *'adīl* izveden od korijena *'D L* koji ima značenje jednakosti, jer muževi dviju sestara imaju isti status u obitelji svojih supruga. U arapskome, kako smo vidjeli, postoje nazivi za žene dvojice braće (*jetrve*) i muževe dviju sestara (*pašanci*), no ne postoje nazivi za muža muževe sestre (*zaovac*) i ženu ženina brata (*šurjakinja*). Možemo pretpostaviti da termini za te rodbinske odnose ne postoje u arapskom klasifikacijskom sustavu jer bi na taj način dvije obitelji bile nametnute jedna drugoj, odnosno posredno bi bile rodbinski vezane obitelji koje nisu odabrale jedna drugu.

Naše anketno istraživanje pokazalo je da izvorni govornici hrvatskoga u Zagrebu ne koriste, a u dobroj mjeri i ne poznaju, velik dio sustava terminologije bračnog srodstva. Termini *zet*, *svak*, *šurjak*, *djever*, *pašanac*, *zaovac* odnosno *snaha*, *svast*, *zaova*, *šurjakinja* i *jetrva* zamijenjeni su germanizmima *šogor* i *šogorica*.⁵⁴ Dakle, upotreba hrvatskih naziva reducirana je do te mjere da se upotrebom višeznačnih germanizama u potpunosti izgubila informacija o rodbinskim odnosima dviju osoba, osim činjenice da je dotična osoba dio svojte.⁵⁵

ZAKLJUČAK

U ovome radu istražili smo rodbinske nazive u arapskom i hrvatskom jeziku oslanjajući se na relevantne rječnike i analizirajući njihovu upotrebu među izvornim govornicima u Zagrebu i Damasku. Istraživanje je pokazalo da arapski ima vrlo diferencirane rodbinske nazive i bogat

⁵⁴ Ti termini su, primjerice, u istarskim i dalmatinskim govorima pod utjecajem talijanskoga jezika zamijenjeni talijanizmima *kunjado* i *kunjada* (v. M. Mrgan, *Rodbinsko nazivlje u hrvatskom*, 17.).

⁵⁵ Do istog zaključka dolazi i Čaušević analizom načina na koji su studenti turkologije prevodili turske rodbinske nazive na hrvatski. (v. E. Čaušević, *O rodbinskome nazivlju*, 37–38.)

inventar takva leksika koji je živ i produktivan i u suvremenom jeziku jer je usko vezan uz arapski patrijarhalni društveni, obiteljski, kulturni i vjerski kontekst. Dakle, arapski izvorni govornici iz Damaska doista i prepoznaju i koriste različite nazive za različite rodbinske odnose, što potvrđuje da je obitelj zadržala visoko mjesto na ljestvici društvenih vrijednosti. Razlikuju se, primjerice, nazivi za tetke po majci i ocu, djecu sestara, braće, stričeva, ujaka i tetki, kao i specifični nazivi za žene u poligamnim brakovima. Osim toga, uobičajeno je da se rodbinski odnosi u bočnoj lozi, u krvnom i bračnom srodstvu, izražavaju opisno, genitivnom vezom, čime se dodatno precizira rodbinska veza dviju osoba. Takva preciznost kulturološki je uvjetovana, odnosno važno je znati tko je tko u obiteljskoj hijerarhiji, što je specifičnost kolektivističkih društava, poput arapskoga, gdje su obitelj i zajednica ispred pojedinca.

Taj dio leksika i u hrvatskome je vrlo bogat, no većina tih oblika nalazi se uglavnom u leksikografskim izvorima, ali ne i u jezičnoj upotrebi. Izvorni govornici iz Zagreba mnoge od tih naziva ne koriste, a mlađim su generacijama i nepoznati. Dakle, upotreba terminologije srodstva značajno je reducirana, odnosno pojednostavljena (primjerice nazivi *nećak*, *nećakinja*, *bratić*, *sestrična*, *šogor*, *šogorica*), a nazivi su izrazito višeznačni. Kako bi se umanjile nejasnoće i nesporazumi u komunikaciji, govornik često opisno objašnjava koji rodbinski odnos podrazumijeva pod upotrijebljenim terminom.

Usporedba dvaju klasifikacijskih sustava rodbinskih naziva pokazala je da spol ega, kao jedan od postavljenih kriterija analize terminologije srodstva, za arapski jezik nije relevantan (osim za termine *silfa* 'jetrva' i *adīl* 'pašanac'), dok u hrvatskome spol ega često igra ključnu ulogu pri odabiru adekvatnog termina (primjerice *svekar* i *punac*).

U oba jezika postoje kategorije koje ne postoje u drugom kontrastiranom jeziku. Primjerice, u arapskome postoji kategorija koja označava roditelja preminulog djeteta (*ṭaklān*, *ṭaklā*), s tim da se ti termini ne koriste u obraćanju. S druge strane, u hrvatskome postoje nazivi za muža muževe sestre (*zaovac*) i ženu ženina brata (*šurjakinja*), dok taj odnos u arapskome izostaje.

Kao primjer sličnosti u korištenju rodbinskih naziva u dvama kontrastiranim jezicima ističemo da se pojedini rodbinski nazivi iz domene krvnog srodstva koriste u komunikaciji i izvan krugova srodnika ('*amm*', *ḥāla*, *striček*, *teta*). Termin *'aḥ/'uḥt* 'brat/sestra' uobičajeno se i vrlo često koriste u obraćanju osobama koje su godinama bliske sugovorniku. U hrvatskome upotreba leksema *sestra* nije zabilježena u tom

kontekstu, dok se leksem *brat* upotrebljava u sličnim situacijama, međutim njegova upotreba je znatno rjeđa i ograničenija, uglavnom među mlađim sugovornicima.

Kontrastiranje dvaju sustava rodbinskih naziva, arapskoga i hrvatskoga, osim lingvističke važnosti može imati i praktičnu primjenu u nastavi arapskog jezika. Taj dio leksika je u arapskome iznimno bogat te je ovladavanje njime važno za upoznavanje i razumijevanje arapske kulture, ali i za stjecanje interkulturalnih komunikacijskih kompetencija.

POPIS TABLICA I PRIKAZA

Tablica 1. Krvno srodstvo, ravna loza

Tablica 2. Krvno srodstvo, 1. i 2. ogranak bočne loze

Tablica 3. Bračno srodstvo

BIBLIOGRAFIJA / BIBLIOGRAPHY

IZVORI / PRIMARY SOURCES

Anić, Vladimir, *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 2003.

Al-Ma‘ānī <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/>

Muftić, Teufik, *Arapsko–bosanski rječnik*, El–Kalem, Sarajevo, 1997.

Tanocki, Franjo, *Rječnik rodbinskih naziva*, Revija: Izdavački centar Radničkog sveučilišta “Božidar Maslarić”, Osijek, 1986.

LITERATURA / REFERENCES

AbuAmsha, Duaa, *Terms of Address in Palestinian Arabic*, magistarski rad, Ball State University, Muncie, Indiana, 2010.

Alenizi, Aied, “The Norms of Address Terms in Arabic: The Case of Saudi Speech Community”, *International Journal of English Linguistics*, 9/5, Canadian Center of Science and Education, 2019., 227–241.

Aqel, Fayez Mohammd Abdel Rahman “Kinship Terms in Palestinian Arabic and Standard English: A Contrastive Study”, *British Journal of English Linguistics*, 6/1, European Centre for Research Training and Development UK, 2017., 1–19.

- Crnić Novosel, Mirjana; Ćurković, Dijana; Jozić, Željko; Nahod, Perina Vukša, "Nazivi za sestrinu kćer u čakavskome narječju", *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 40/1, Zagreb, 2014., 59–76.
- Čaušević, Ekrem, "O rodbinske nazivlje u turskom i hrvatskom jeziku", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 61/2011, Sarajevo, 2012., 35–44.
- Davies, Rodger P., "Syrian Arabic Kinship Terms", *Southwestern Journal of Anthropology*, 5/3, The University of Chicago Press, 1949., 244–252. <https://www.jstor.org/stable/3628504> (pristupljeno: 21. 4. 2025.)
- Dupanović, Edin, *Priroda promjena u engleskom, hrvatskom i bosanskom rodbinskom nazivlju*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2004.
- Farghal, Mohammed, "Kinship Terms", u: *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, vol. 2, Versteegh, Kees, Brill, Leiden, 2007., 583–588.
- Farghal, Mohammed; Shakir, Abdullah, "Kin Terms and Titles of Address as Relational Social Honorifics in Jordanian Arabic", *Anthropological Linguistics*, 36/2, The Trustees of Indiana University, 1994., 240–253.
- Haviland, William A., "Kinship and Descent", u: *Cultural Anthropology*, Holt Rinehart, Winston, New York, Chicago, San Francisco, Dallas, Montreal, Toronto, 1981.
- Al-Husseini, Hashim Aliwy Mohammed; Al-Shaibani, Ghayth K. Shaker; Pandian, Ambigapathy, "Pragmalinguistic Aspects of Kinship Terms in English and Arabic", u: *Proceedings of the Sixth International Language Learning Conference: Embracing Cultural Diversity through Language Learning*, Tengku Sepora Tengku Mahadi, School of Languages, Literacies and Translations, Universiti Sains Malaysia, Penang, 2015., 77–90.
- Al-Husseini, Hashim A. M.; Pandian, Ambigapathy; Al-Shaibani, Ghayth K. Shaker, "An Ethnosemantic Study of Affinal Kinship Terms in Arabic and Arab Culture", *International Journal of Education and Multidisciplinary Studies*, 3/2, 2016., 223–249. <https://dx.doi.org/10.21013/jems.v3.n2.p9> (pristupljeno: 21. 4. 2025.)
- Josić, Ljubica, "Terminologija srodstva u suvremenome hrvatskom jeziku," u: *Zbornik radova Petoga hrvatskog slavističkog kongresa*, knj. 1, Turk, Marija; Srdoč-Konestra, Ines (ur.), Filozofski fakultet, Rijeka, 2012., 423–431.
- Jozic, Željko; Vukša, Perina; Ćurković, Dijana, "Nazivi za bratova sina u hrvatskome jeziku", *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 37/2, Zagreb, 2011., 393–422.
- Mrgan, Martina, *Rodbinsko nazivlje u hrvatskom standardnom jeziku*, diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2017.

- Naciri–Azzouz, Amina, “Arabic kinship terms revisited: The rural and urban context of North–Western Morocco”, *Sociolinguistic Studies*, 12/2, 2018., 185–208. <https://utppublishing.com/doi/10.1558/sols.35639> (pristupljeno: 21. 4. 2025.)
- Parkinson, Dilworth B., *Constructing the Social Context of Communication: Terms of Address in Egyptian Arabic*, Mouton de Gruyter, Berlin, New York, Amsterdam, 1985.
- Piamenta, Moshe, “A lexicographic study of kinship terms in Yemeni dialects”, *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 12, 1989., 166–185.
- Pleše, Iva, “Neki aspekti hrvatske terminologije srodstva”, *Etnološka tribina*, 28/21, 1998., 59–78.
- Rieschild, Verna Robertson, “Arabic Reverse Role Vocatives”, *Anthropological Linguistics*, 40/4, The Trustees of Indiana University, 1998., 617–641. <https://www.jstor.org/stable/30028668> (pristupljeno: 21. 4. 2025.)
- Suryanarayan, Neelakshi; Khalil, Amr, “Kinship terms as indicators of identity and social reality: A case study of Syrian Arabic and Hindi”, *Russian Journal of Linguistics*, 25/1, 2021., 125–146. 10.22363/2687–0088–2021–25–1–125–146 (pristupljeno: 21. 4. 2025.)
- Šokota, Mirjana, “Rodbinsko–svojbinski i slični nazivi u Ždrelcu”, *Čakavska rič*, 26/1–2, Split, 1998., 33–44.
- Tikvica, Ljubica, “O hrvatskoj terminologiji srodstva: neki aspekti obradbe u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika”, *Hum*, 5, Mostar, 2009., 106–123.
- Yassin, M. Aziz F., *A Linguistic Study of Forms of Address in Kuwaiti Colloquial Arabic*, doktorska disertacija, University of Leeds, Leeds, 1975.
- Yassin, M. Aziz F., “Kinship Terms in Kuwaiti Arabic”, *Anthropological Linguistics*, 19/3, The Trustees of Indiana University, 1977., 126–132. <https://www.jstor.org/stable/615285> (pristupljeno: 21. 4. 2025.)

KINSHIP TERMS IN ARABIC WITH A CONTRASTIVE PERSPECTIVE ON CROATIAN

Summary

This paper aims to examine kinship terminology in Modern Standard Arabic with a contrastive perspective on Croatian, and to analyze the familiarity and use of kinship terms in two urban centers: Damascus and Zagreb. Arabic features a highly differentiated system of kinship terms and possesses a rich, dynamic lexical inventory that remains active and productive in contemporary usage. This lexicon is closely tied to the patriarchal structure of Arab social, cultural, and religious life. Kinship relations pervade many aspects of everyday life, and the family – not only the nuclear but also the extended – continues to occupy a prominent place in the hierarchy of social values. The Croatian language also possesses a rich kinship lexicon; however, many of these terms are either unknown to or unused by native speakers, particularly in urban areas. The analysis in this study categorizes kinship terms according to gender (male/female), type of relation (blood/non-blood), generational difference (ascending/descending), and affiliation through the paternal or maternal line. A comparison of kinship terms in these two genetically and typologically distinct languages reveals that the gender of the referential person from whom kinship is defined (ego) is not a relevant factor in Arabic, whereas in Croatian, it often plays a crucial role in the selection of appropriate terms. Furthermore, Croatian lexicographic sources often diverge significantly from data obtained through questionnaires, a discrepancy not observed in Arabic. In both languages kinship terms are frequently used outside of familial contexts as forms of address and reference in social interaction.

Keywords: kinship terms, kinship terminology, Arabic language, Croatian language